

Toroslardan Akdeniz'e Çukurova Eski Çağ Tarihi ve Tarihî-Coğrafya Araştırmalarına Yeni Katkılar 1990-2005*

Mustafa H. Sayar

Değerli Dinleyenler!

Öncelikle Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü etkinlikleri kapsamında düzenlenen konferanslar serisine beni konuşmacı olarak davet ederek burada sizlere bu sunumu yapma olanağını sağlamalarından ötürü Sayın Prof. Ali Dinçol'un şahsında tüm Enstitü çalışanlarına teşekkür ederim.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Toros Dağları ile Akdeniz'in kuzey sahili arasında bulunan Adana, Mersin, Osmaniye ve Hatay illerinde İstanbul Üniversitesi adına yapılmakta olan Hellenistik ve Roma dönemleri tarihî coğrafya ve yerleşim arkeolojisi araştırmalarının hedefi bugüne değin bilinen antik kentlerin çevrelerindeki antik köy ve çiftlik yerleşmelerinin incelenerek toprak üzerinde bulunan eskiçağ kültür varlıklarının kazı yapmadan belgelenmeleri ve söz konusu bölgenin M.Ö. 6. yy. ile M.S. 6. yy. arasında kalan yaklaşık 1200 yıllık döneme ait yerleşmelerinin haritasının hazırlanmasıdır. Araştırmalarımız kapsamında varlıkları belirlenen henüz keşfedilmemiş yerleşme yerleri özellikle dikkate alınmakta ve bunların bilim dünyasına yayın yoluyla süratle tanıtılması öncelikle hedeflenmektedir.

Bu konferansın sınırlı zamanı kapsamında bu çalışmalardan bazılarını sizlere örneklerle sunmaya çalışacağım.

Mersin ilindeki çalışmalarımız yukarıdaki hedeflere yönelik olarak Orta Dağlık Kilikia denilen ve özellikle Mersin ilinin Silifke ile Erdemli ilçelerini

* Bu makale 13.12.2005 tarihinde Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü yıllık konferansları çerçevesinde sunulan konuşmanın geliştirilmiş şeklidir.

kapsayan bölgede sürdürülmektedir. Araştırmalarımız sırasında bu bölgenin merkezi konumundaki *Olba* ve *Diokaisareia* antik kentlerinden başlayarak Silifke ve Erdemli ilçelerini birbirinden ayıran Limonlu vadisi içinde ve iki yanında yaptığımız çalışmalarda Hellenistik, Roma ve Geç Roma dönemlerine tarihlenen düzinelerce yerleşme yerinde çalıştık.

Bu çalışmalarımız sırasında bölgenin antik devir din ve kültür tarihi yönünden önemli buluntular saptadık. Araştırmalarımızın en önemli hedeflerinden biri kült merkezi Uzuncaburç'ta = *Diokaisareia* bulunan **Zeus Olbios** tapınağının etki alanını saptamak amacıyla Göksu ve Limonlu nehirleri arasındaki alanda bulunan ören yerlerindeki Herakles lobutu, yıldırım demeti, Dioskurlar takkeleri, kalkan ve phallos gibi kült işaretlerinin ne tür yapılar üzerinde bulduklarının saptanarak belgelenmeleri idi.

Bu tür buluntu yerlerinin en önemlilerinden biri içinde altı adet adak yazıtı ve düzinelerle yıldırım demeti kabartması bulunan bir mağaradır. Burası büyük bir olasılıkla kült merkezi Uzuncaburç'ta bulunan Zeus Olbios'a Roma Devrinde Limonlu (= *Lamas*) vadisinde tapınımda bulunulan bir mağaradır.

Limonlu Vadisi'nin batısında bulunan ve antik devirdeki adları henüz bilinmeyen Eşkin ve Deliali yerleşmelerinde ise çok sayıda Roma İmparatorluk Devri yapısı ve yazıtlar saptanmıştır. Bu yerleşme yerlerindeki belgeleme çalışmalarımız hâlen devam etmektedir.

Limonlu Vadisi'nin batı yamacında bulunan bir diğer ören yeri ise Piren yerleşmesi olup burada genellikle Geç Antik Devre tarihlenen yapı kalıntıları ve sarnıçlar bulunmaktadır.

Sömek köyü çevresinde yaptığımız araştırmalar sırasında köyün hemen doğusundaki bir ören yerinde büyük ölçüde ayakta kalabilmiş Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen bir mezar evi ve yazıtı görülmüştür. Aynı yerde çok sayıda kayalara oyulmuş lahit teknesi de bulunmaktadır. Sömek köyünün doğusundaki Efrek vadisi içinde bulunan yerleşme yerinde ise çok sayıda Hellenistik Devir ve Roma İmparatorluk Devri yapı kalıntıları bulunmaktadır. Burada bir Roma Devri mezar yazıtı bulunmuştur. Limonlu Vadisi'nin Efrek yerleşmesinin altına rastlayan bölümünde ise Osmanlı Devrinden kalma bir köprü ve antik Roma yolu ile bir Roma Devri köprüsünün ayaklarının kalıntıları görülmektedir.

Öküzlü civarında bulunan Surattaşı mevkiinde ise Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen bir çiftliğe ait olduğuna sandığımız yapılar kalıntıları, harap işlikleri ve çiftlik sahibi aileye ait olduklarını sandığımız mezar stelleri görülmektedir.

Batisandal köyü civarında ise bir kaya üzerinde görülen kartal kabartması sayesinde kartal ile bağlantılı olan Zeus kültünün bölgedeki en önde gelen temsilcisi olan Uzuncaburç'taki Zeus Olbios tapınağının kült etkisinin bu bölgeye kadar uzanmakta olduğunu göstermektedir. Batisandal civarında bulunan Yarımca Ören ise Roma İmparatorluk Devrinde iskan edilmiş büyük bir Roma köyü olup burada da çok sayıda kült işaretinin evlerin giriş kapılarının sövelerine işlenmiş oldukları görülmektedir.

Erdemli ilçesi sınırları içinde bulunan Tapureli ören yerinin nekropolünün bir kısmı Limonlu Vadisi'nin doğu yamacında bulunmaktadır. Burada niş biçiminde kayalara oyulmuş mezar odalarının içinde kayalara oyulmuş lahitler ve kapaklarında silah ve kalkan kabartmaları görülmektedir.

Erdemli ilçesi sınırları içinde bulunan ve Cennet - Cehennem olarak da bilinen obruklar antik devirde Korykos mağaraları olarak da bilinmekteydiler. Burada Cennet obruğunun hemen güneyindeki kilisenin kuzey duvarının inşası sırasında kullanılan blokların birkaç kilometre kuzeydeki *Zeus Korykios* tapınağından sökülmüş oldukları ve burada devşirme malzeme olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bu blokların üzerindeki isim listeleri Zeus Olbios tapınağında hizmet veren ve bölgenin de yöneticisi olan *Teukros* hanedanına mensup rahiplerin isimlerini içermekteydi.

Bu bölgenin güney komşusu olan Veyselli köyü civarında kısa bir süre önce tahrip edilmiş kaya mezarları ve geniş bir bölgeye yayılan bir nekropol alanı olduğu görülmüştür. Limonlu Vadisi'nin Veyselli ile Esenpınar arasında kalan kesiminde ise Roma İmparatorluk Devrinden kalma bir köprü olan Taşköprü bulunmaktadır. Bu köprü civarında kayalara işlenmiş olan sınır yazıtları dikkati çekmektedir.

Çiriş köyünde ise Mersin Müze Müdürlüğü'nün verdiği bilgi üzerine yapılan inceleme sırasında yuvarlak bir sunak ve üzerinde cepheden bir genç erkek portresi ve bu kabartmanın altında mezar sahibinin adını içeren bir Roma Devri yazıtı okunmaktadır.

Mersin ili merkez ilçeye bağlı Takanlı köyünün kuzeyindeki vadi içinde kayalara oyulmuş sınır yazıtları ve kaya mezarları saptadık.

Mut (= *Ninica, Claudiopolis*) ilçesine bağlı Karacaoğlan köyünde Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen kaya mezarları ve bu bölgedeki antik yerleşmenin nekropolünden köye getirilmiş yazıtlı bir lahit kapağı özellikle dikkati çekmekte ve bölgede tarihî coğrafya araştırmaları için daha yapılması gereken çok iş olduğunu göstermektedir.

Anamur Müze Müdürlüğünün verdiği bilgi üzerine *Anamurion* antik kentinde sahilde kumsallık alanın kıyıya vuran büyük dalgalar sonucunda denize çekilerek daralması sonucunda ortaya çıkan birkaç Roma İmparatorluk Devri yapısına ait mimari parça incelendi. Bazıları üzerinde Latince harf kalıntıları da bulunan bu mimari parçaların büyük bir olasılıkla kamuya açık bir liman yapısına ait olduğu düşünülebilir.

Roma İmparatorluk Devrinde Kilikia eyaletinin başkenti olan Tarsos'un antik yazıtlar kataloğu çalışmaları kapsamında Tarsos ilçe merkezinde yeni ortaya çıkarılmış bir yazıtı çalıştıktan sonra Tarsos çevresindeki Sağlıklı köyü ile Gülek Boğazı arasında bulunan ünlü antik yolun güzergahı ve bu güzergah üzerindeki mil taşlarında incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında bölgenin en önemli tarihi coğrafya sorunu olan *Mopsukrene* isimli yerleşmenin yerinin saptanmasına çalışılmıştır.

Adana ilinde ise Toroslar ve Akdeniz sahili arasında bulunan Çukurova ve çevresindeki Toros Dağları'nda yaptığımız araştırmalar sırasında en çok dikkati çeken bir başka durum da Çukurova ve çevresindeki Toros ve Anti-Toros dağ silsilelerinde yok denecek kadar az M.Ö. 3. ve 2. bin buluntuları ele geçmiş olması ve Orta Dağlık Kilikia'nın aksine hemen hemen hiçbir Hellenistik yerleşme yeri bulunamamış olmasıdır.

Örneğin Kozan'ın daha önceki yüzyıllarda kullanılan adı olan Sis, ilk kez Büyük Asur kralının saray arşivlerindeki belgeler arasında karşımıza çıkmaktadır. M.Ö. 8. yy.a ait bir belgede Şişşu kralının büyük Asur kralı tarafından cezalandırılmış olduğundan söz edilmektedir. Bu metinde sözü edilen Sissu büyük bir olasılıkla bugünkü Kozan kalesinin bulunduğu tepede ikamet eden yerel bir kral ya da derebeyi konumundaki kişinin yönetim merkezinin olduğu yerd. Böylece Kozan'ın M.Ö. 8. yy.dan itibaren bölgenin önemli yerleşmelerinden biri olan Şişşu'nun mirasçısı olduğu ve iskân tarihinin en azından bu dönemde başlamış olması gerektiği düşünülebilir. Fakat söz konusu devre ait arkeolojik buluntulara henüz rastlanamamıştır.

Kozan kalesinin bugünkü hâliyle bir Ortaçağ kalesi olduğu bilinmekle birlikte kökeninin M.Ö. 3. ya da 2. yy.lara kadar uzandığını Kozan kalesindeki bazı taşlar üzerinde hâlen görülebilen Eskiçağa özgü taşçı ustası işaretlerinden anlamaktayız. Belki de bu kalenin üzerinde kurulu olduğu kayalık çok eski devirlerden beri iskan edilmişti. Ancak henüz herhangi bir yerleşme izi bulunamaması birçok soru işaretinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Öte yandan Kozan kalesi eteklerinde ve Kozan'ın yakın çevresinde çok sayıda Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen antik köy ve çiftlik yerleşmesi

bulunması Kozan'ın milattan sonraki ilk üç yüzyıl içinde çok yoğun iskân edildiğini göstermektedir. O dönemde tüm bu yerleşmeler Çukurova'nın başkenti konumunda olan Anazarbos'a bağlıydılar.

Çukurova'daki Hellenistik devir anıtlarının en görkemlisi, 1994 yılında Gedikli köyünün o zamanki muhtarı Hayrullah Özel'in verdiği bilgi üzerine varlığını saptadığımız Karasis kalesidir. Günümüze çok iyi durumda ulaşılmış olan bu kale Kozan'ın yaklaşık 12 km. kuzeyindeki Karasis dağı üzerinde bulunan etrafı çift sıra sur ile çevrili kışla yapılarından oluşmaktadır. Dağın doğal yapısına uydurulmak üzere yukarı ve aşağı kale olarak iki bölüm hâlinde yapılmış olan bu askeri tesisin doğu cephesinde birbirinden yaklaşık 10'ar metre ara ile inşa edilmiş kuleler arasında kaleyi savunan askerlerin barınması için sur duvarına bitişik odalar bulunmaktaydı. Sur kulelerinin içinde ahşap mancınıklar vardı ve kulelerin geniş pencerelerinden dışarıya taş güller atılmak suretiyle kale savunulmaktaydı.

Doğu cephesindeki kulelerden birinin içe bakan yüzünde kapı tanrısı *Herakles Kallnikos*'un sembolü olarak Herakles lobutu ve bunun üzerinde de bir kalkan kabartması görülmektedir. Kalkan kabartmasına bu kalenin içinde iki yerde daha rastladık.

Doğu cephesindeki bir diğer kulenin batıya bakan giriş kapısı lentosu üzerinde bir fil kabartması vardır. Sur duvarlarının ve kulelerin içe bakan yüzlerinin çeşitli yerlerinde taşçı işaretleri görülmektedir. Karasis kalesinde yaptığımız gözlemler sırasında özellikle kalenin yapı taşlarının duvarlarında tek tek eski Yunanca harflerden oluşan taşçı ustası işaretleri yapılara göre gruplanarak incelenmeye başlanmışlardır. Kalenin çift sıra harçsız kesme taş kullanılarak inşa edilmiş olan burçlarının her birinin iç ve dış yüzlerinde birbirinden farklı harfler kullanılmış olması burada yapıların inşası sırasında kendine özgü bir numaralama sisteminin uygulanmış olduğunu belgelemektedir.

Dikkatimizi çeken bir başka husus da tepenin doğu yamacı tırmanmaya daha uygun olduğundan bu yamacın çok kuvvetli bir şekilde tahkim edilmiş olması ve doğu yamacının aşağı kesimlerinde dağın geçit verdiği tek yerin bir duvar ile kapatılması, buna karşın batı tarafı dik bir yar ile doğal olarak korunduğu için bu tarafta büyük bir savunma önlemi alınmasına gerek görülmemiş olması sadece yar boyunca alçak bir duvar örmekle yetinilmesidir. Ancak aşağı kalenin batı tarafında güneybatıya yönelik bir kapının da varlığını saptadık.

Dağın zirvesi denizden yaklaşık 1050 metre yükseklikte olup, bu kesimde dikkati çeken en önemli yapı günümüze çok iyi durumda ulaşabilmiş olan 1,5 katlı buğday silosu yapısıdır. 2003 ve 2004 yıllarında Yukarı Kale'de yapılan

belgeleme çalışmalarının en önemli bölümünü uzunluğu 60 metreden fazla olan bu silo yapısının 1 : 50 ölçeğinde planının çıkarılması ve elde edilen verilerin bilgisayar ortamına aktarılması oluşturdu. Heyet üyelerinden mimar Dr. Martin Bachmann denetiminde iki mimar ve bir harita mühendisi tarafından yapılan çalışmalar 2005 yılında tamamlanmışlardır.

Karasis Dağı'nda 2003-2005 yılları arasında Prof. Dr. Adolf Hoffmann ve beraberindeki mimarlık tarihçileri tarafından yapılan çalışmalar sırasında Aşağı Kale'nin batı ve doğusunda iki giriş kapısı bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Bir diğer giriş kapısı da yukarı kale de saptandı. Ayrıca aşağı ve yukarı kaleyi birbirine bağlayan bir rampa belirlendi. Bu rampanın doğusundaki yamaçta, oraya yukarıdan yuvarlanmış olduğu anlaşılan yuvarlak bir sunak görüldü. Üzerindeki dört köşe çukurlaştırılmış alan yazıt yazdırılmak üzere hazırlanmış olmakla beraber buradaki yazıtın tamamen silinmiş ya da boya ile yazdırılmış olduğu görülmektedir. Karasis Dağı üzerindeki yapıların çatılarında *Korinthos* kiremiti olarak bilinen çatı kiremitlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır

Hem yukarı ve hem aşağı kalede çok sayıda su sarnıcı olması silo yapısı ile birlikte düşünüldüğünde burasının uzun süreli kuşatmalara dayanmak amacıyla planlandığını göstermektedir.

Karasis kalesinin bulunduğu dağın güneybatı yamacında kalenin bazı kesimleri ile aynı duvar tekniğinde yapılmış Hellenistik Devre tarihlenen tek tonozlu bir yapı saptanmıştır. Karasis Dağının zirvesindeki yapıların yanı sıra bunlarla doğrudan bağlantılı olan batı ve güneybatı yamacındaki yapılarda da belgeleme çalışmaları yapılmaya başlandı. Bu çalışmalar Trento Üniversitesi'nden Prof. Dr. Marietta De Vos denetiminde beş kişiden oluşan bir ekip tarafından yürütüldü. 2002 yılı çalışmaları sırasında dağın batı eteğinde kayalardan çıkan bir pınarın üzerine yapılmış tonozlu bir yapı saptanmıştı. Duvar tekniği nedeniyle Hellenistik Devre tarihlemiş olduğumuz bu yapının belgelenmesiyle başlanan bu çalışmalar sırasında pınar yapısının Karasis Dağı'ndaki kaleye su sağladığı anlaşılmıştır. Pınarın üzerine 27 metre uzunluğunda ve 8.5 metre yüksekliğinde bir tonozlu yapı inşa edilmesinin amacı büyük bir olasılıkla bu pınarın temiz kalmasını sağlamak ve hem de muhtemel kuşatmalar sırasında düşman tarafından kolayca görünmeyecek şekilde kamufle etmektir.

Kalede yaptığımız gözlemler sonucunda Hellenistik Devre ait iki farklı duvar tekniği gösteren bu yapı kompleksinin öncelikle savunma ve saklanma amaçlı inşa edilmiş olduğu akla gelmektedir. Yaptığımız incelemelerde bu ören yerinin Hellenistik Devirde inşa edildikten sonra milattan sonraki yüzyıllarda

yani Roma ve Bizans devirlerinde kullanılmış olduğuna dair herhangi bir buluntu elde edilememiştir. Kalenin Hellenistik Devrin hangi döneminde yapıldığı hakkında bize ipucu verebilecek herhangi bir yazıt ya da sikkeye rastlamadık. Ancak doğu yamacındaki kulelerden birinin batıya bakan kapısındaki - az önce de değinmiş olduğum - fil kabartması kalenin hangi dönemde yaptırılmış olabileceği hakkında biraz olsun fikir vermektedir. Çünkü filler bilindiği gibi Büyük İskender'in Hindistan'ı fethetmesiyle tanındı. Büyük İskender dönemi tarihçileri olan Arrianos, Polybios ve Plutarkhos'un bildirdiğine göre İskender'in halefleri filleri ordularında kullanmaya başladılar. Büyük İskender'in ölümünden sonra kurulan Hellenistik krallıklardan Ptolemaios Krallığı Afrika fillerini ordularında kullanırlarken, Seleukos'lar kendi hakimiyet bölgelerinde kalan Hindistan'dan temin ettikleri ve Afrika fillerine oranla daha büyük olan Hint fillerini ordularında kullanma olanağı bulmaktaydılar. Özellikle Seleukos Krallığı'nın kuruluş aşamasında diğer Hellenistik krallar ile yapılan savaşlarda ve özellikle Antiokhos Monophtalmos'a karşı M.Ö. 301 yılında yaptığı İpsos savaşında Seleukos'ların başarılı olmasında büyük rol oynayan filler bu hanedanın kurucusu Seleukos Nikator zamanında Seleukos Krallığı'nın arması oldu. Bu durumu Seleukos sikkelerinde görülen filler de belgelemektedir. Tüm bu bilgilerin ışığında Karasis Dağı tepesindeki kalenin Seleukos'lar devrinde inşa ettirilmiş olabileceği anlaşılmaktadır. Kalenin yaptırılmasına sebep büyük bir olasılıkla Seleukos Nikator'un M.Ö. 294 yılında Doğu Kilikia'yı tamamen kontrolü altına almasından sonra imparatorluğunun çekirdeğinin bulunduğu Suriye'ye kuzeyden gelecek tehlikeleri önlemek üzere Kappadokia'dan Kilikia'ya giden yol üzerindeki bu geçiti kontrol etmek istemesidir. Seleukos, Kappadokia'daki bizim Şarköy Harabeleri ya da kısaca Şar adıyla bildiğimiz Komana şehrinden Kilikia'daki Anavarza (=Anazarbos) üzerinden Seleukos Krallığı'nın başkenti olan Antakya (=Antiokheia)'ya giden antik yolu bölgeye hâkim bir konumda bulunan Karasis dağına bir garnizon yerleştirerek denetim altına almış olmalıydı. Seleukos şüphesiz aynı önlemleri yalnız bu geçit için değil, Anadolu'dan Kilikia'ya inen diğer geçitler için de almıştı. Ancak bu önlemleri belgeleyecek herhangi bir arkeolojik belgeye ya da antik kaynağa sahip değiliz.

Karasis dağının bir savunma yapısıyla tahkim edilerek buradaki geçitin kontrol altına alınması için söz konusu diğer bir neden de M.Ö. 3. yy. başlarında Anadolu'da büyük bir tehdit oluşturan Galatların Suriye'ye kadar inmesini önleme amacıyla alınan tedbirler olabilir. Gerçi Seleukos'un oğlu I. Antiokhos Galatları Orta Anadolu'da Fil Savaşı adı verilen ve M.Ö. 275 ile 268 yılları arasında bir yıla tarihlenen muharebede yenerek Galat tehdidini

ortadan kaldırmıştı. Samsatlı Lukianos, Antiokhos'un bu savaşta başarı-
nı ordusunda bulunan 16 Hint filine bağlamakta olduğunu ve onları ülkenin
kurtarıcısı olarak gördüğünden bir fil anıtı diktirdiğini yazmaktadır.

Karasis dağında yazıt bulunamadığından Karasis kalesinin yapıldığı dö-
nemdeki adı da bilinmemektedir. Diodoros, Plutarkhos ve Strabon gibi antik
devir tarihçileri Kilikia bölgesinde **Kyinda** adında bir dağ kalesinden bahset-
mektedirler. Özellikle Diodoros ünlü tarih kitabının 18. cildinde M.Ö. 318
yılında Eumenes'in Kyinda'da saklanmış olan mühimmatı yağmaladığından
bahseder. Aynı eserin 19. cildinde ise Diodoros Antigonos Monophthalmos'un
M.Ö. 316 yılı Kasım ayında Mallos civarında kışlarken Kyinda'dan takvi-
ye almıştı. Eserinin 20. cildinde Diodoros Antigonos'un Tarsos'ta kalırken
Kyinda'dan destek aldığını yazar. M.Ö. 299 yılında **Demetrios Poliorketes**
Kyinda'da bulunan mühimmatın tamamını aldığını Plutarkhos yazmaktadır.

Tüm bu tarihî kaynaklar Karasis'in Kyinda ile özdeş olduğunu gösterme-
ye yetmemektedir. Ancak Kyinda'nın Kilikia bölgesinde bir dağ kalesi olma-
sı Kyinda ile Karasis'in aynı yer olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Öte
yandan Asur sarayı arşivlerinde ele geçen yazılı belgelerden birinde Büyük
Asur kralının birbirleriyle sürekli sorun yaşayan Kundi ve Şişşu krallarını ce-
zalandırmış olduğundan bahsedilmektedir. Bu ifade Kundi ve Şişşu'nun bir-
birlerine komşu bölgeler oldukları izlenimini vermektedir. Eğer Şişşu'nun 20.
yy. başlarına kadar adı Sis olan Kozan ile özdeş olduğu göz önünde tutulursa
Kundi'nin Hellenistik devirdeki Kyinda olduğunu ve Karasis ile özdeş olabi-
leceği tezini dikkate alabilmek mümkündür.

Çukurova'yı Kappadokia ile bağlayan stratejik bir yolun üzerinde çevreye
hâkim konumda bulunan Karasis kalesinin gerçekten Kundi ya da Kyinda ile
özdeş olup olmadığı ancak Karasis dağında ya da yamaçlarında bu ören yeri-
nin antik devirdeki adını belgeleyecek yazıtların bulunması sayesinde müm-
kün olabilecektir.

Karasis dağındaki yapı kompleksi bölgedeki tarihî olaylarla birlikte yorum-
lanırsa yukarıda da değinildiği gibi bu garnizonun M.Ö. 3. yy.da yaptırılmaya
başlandığı düşünülebilir. Oysa yüzeyden toplanan az sayıdaki keramik sadece
M.Ö. 2. yy. ortalarına tarihlendirilmektedir. Bu durumun tarihî yönden kesin
olarak yorumlanması ancak burada hâlen yapılmakta olan ayrıntılı topogra-
fik ve mimari çalışmaların tamamlanmasından sonra mümkün olabilecektir.
Karasis Dağı'ndaki yapıları niteliklerine göre sınıflandırmaya ve işlevlerini an-
lamaya yönelik çalışmalarımıza o zaman Alman Arkeoloji Enstitüsü, İstanbul
Şubesi Müdürü olan mimar Prof. Dr. Adolf Hoffmann da beraberindeki iki

mimar ve altı öğrenciden oluşan grupla araştırma heyetimize üye olarak katılmış olup deneyimi ve bilgisiyle birçok sorunlu noktada değerli katkılarda bulunmuştur. Çok zor arazi şartlarına rağmen Karasis Dağı'nda geceleyerek hiçbir özveriden kaçınmadan belgeleme çalışmalarını sürdüren heyet geçen yıl Eylül ayında çekilen hava fotoğraflarının da yardımıyla önümüzdeki yıl çalışmalarını tamamlayabilecektir. Böylece tüm Akdeniz dünyasında bir benzeri daha olmayan antik çağın en büyük askeri tesisinin belgelenecek tüm dünyaya tanıtılması mümkün olabilecektir. Bizlere düşen görev bu önemli anıtı tahrip etmeden koruyarak gelecek kuşaklara aktarmak ve burayı arkeolojik park olarak düzenleyerek herkesin anlayarak ve bilgi edinerek rahatlıkla gezebileceği bir ören yeri hâline dönüştürülmesi için gerekli master planı, çevre düzenleme proje ve alt yapı çalışmalarının bir an önce tamamlanmasını sağlamaktır.

Kozan'ın 14 km. kuzeydoğusundaki Uzunoğlan tepesi üzerinde bir tapınağa ait olduğu izlenimini veren ve henüz ayakta olan her biri yaklaşık 1 m. çapında ve aralarında 2'şer m. açıklık bulunan dört sütun gördük. Sütunların bulunduğu terasın batı ve kuzeyi dört köşe taşlardan oluşan harçsız bir duvar ile çevrilmişti. Terasın güneyi ise Geç Antik ya da Bizans Devrinde yapılmış olan bir istinat duvarı ile desteklenmekteydi. Yapının bulunduğu terasın yamaçlarında, yapının yıkılmasıyla çevreye dağılan mimari parçalar arasında volütlü bir sütun başlığı ile bir triglif metopu dikkatimizi çekti. Tüm bu buluntuların yanı sıra tepede bulunmuş olan ve M.S. 149 yılına tarihlenen bir yazıtlı sunak üzerinde yıldırım tanrısı Zeus Keraunios'a adak yapıldığının dikkate alınmasıyla söz konusu yapının hava tanrısı için yaptırılmış bir tapınağın kalıntıları olabileceği izlenimini edindik.

Uzunoğlan tepesinin üzerindeki bu tapınak alanının içinde batıya bakan bir kaya üzerinde bir Asur kralının kabartması bulunmaktadır. Bölgedeki Asur hakimiyetinin ender belgelerinden biri olan bu kabartma o dönemin ikonografi uzmanları tarafından Asur kralı III. Salmanassar ya da Sargon olarak teşhis edilmekte ve buna göre M.Ö. 840 ile 700 yılları arasına tarihlenmektedir.

Ancak Uzunoğlan tepesinin kaçak kazı çalışmalarının yoğun olarak yapıldığı bir yer olduğu buradaki incelemelerimiz sırasında açıkça görülmekteydi. Definecilerin açtığı bir çukurun hemen yanında Mısır etkisi taşıyan kabartmalı bir mimari parçayı bulduk. Eser büyük bir olasılıkla bir Mısır tanrısının kabartması idi ve herhalde bu buluntu yerinin biraz yukarısındaki tapınaktan yuvarlanmıştı. İkonografik verilere dayanarak Roma devri başlarına tarihleyebildiğimiz eserin yüzü, belki de bölgede Hıristiyanlığın yaygınlaşmasından sonra tanrı heykellerinin kırıldığı bir dönemde tahrip edilmişti.

Uzunoğlan tepesindeki ören yerinin Roma Devri ve Geç Antik Devirde de kullanılmaya devam edildiği birçok başka buluntunun yanı sıra burada bulduğumuz iki yazıttan da anlaşılmaktadır. Yazıtlardan biri Roma İmparatorluk Devri başlarına tarihlediğimiz eski Yunanca bir yapı yazıtı, diğeri de büyük Constantinus devrine tarihlenen oldukça silik durumda Latince yazıtlı bir heykel kaidesidir. Yazıtların her ikisinin de daha sonra burada inşa edilen yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır.

Uzunoğlan tepesinin batı yamacı ile Ferhatlı tepesi arasında 1973 yılında yapılan köy yolu inşaatı sırasında M.S. 2. yy.a tarihlenen bir kadın büstü bulunmuştu. Ayrıca tepenin güney yamacında 1975 yılında görülen bir kaya mezarı yazıtı da Anazarbos takvimine göre M.S. 261 yılına tarihlenmektedir. Böylece Uzunoğlan tepesinde Asur Devrinden Bizans Devrine kadar çeşitli kültürlerin varlığı saptanmakta ve tepenin çevresinin de en azından Roma ve Geç Antik devirlerde nekropol alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kozan ilçesi sınırları içinde yaptığımız çalışmalarımız başından beri hepimizin Anavarza adıyla bildiği ve üzerinde Dilekkaya köyünün de olduğu *Anazarbos* antik kenti idi.

Günümüzde Adana ilinin Kozan ilçesine bağlı bir köy olan Dilekkaya'nın da üzerinde bulunduğu *Anazarbos* antik kentinin adını hemen yanında kurulu olduğu kaya kütesinden almış olduğu sanılmaktadır. Çukurova'nın ortasında bir ada gibi yükselen bu kaya kütesinin uzunluğu 4.5 km.; denizden yüksekliği 226 metredir.

Anazarbos 19. yy.dan beri birçok seyyahın ve araştırmacının dikkatini çekmiştir. Fransız Charles Texier, İngiliz Theodor Bent, Gertrude Bell, Michael Golf, Avusturyalı Rudolf Heberdey, Adolf Wilhelm ve Josef Keil, İtalyan Paolo Verzone ile Fransız Bizans tarihi araştırmacıları Gilbert Dagrón ve Denis Feissel kente gelen bilim adamlarından sadece bazılarıdır.

Çağlar Boyu Anazarbos

Anazarbos sikkeleri üzerindeki yazıtlardan anlaşıldığına göre burada M.Ö. 2. ve 1. yy.larda bir yerleşme yeri olması gerekiyor. Ancak kentin bu dönemi hakkında somut ipuçları verecek arkeolojik buluntular henüz ele geçmemiştir. M.Ö. 67 yılında Romalı komutan Pompeius, Doğu Akdeniz'i yaklaşık bir yüz yıldır tamamen kontrolleri altında tutan korsanları *Korakesion* (=Alanya) önlerindeki büyük bir deniz savaşında kesin yenilgiye uğratıp etkinliklerini tamamen ortadan kaldırdıktan sonra hayatta kalanlarını Ovalık Kilikia (=Çukurova)'nın deniz kenarındaki ve denize yakın bazı şehirlere yerleştirerek

iç bölgelerin kontrolünü daha önceleri korsanlık yapan Tarkondimotos isimli yerel bir krala bıraktı. Büyük bir olasılıkla Anazarbos'ta Tarkondimotos'un denetimindeki bölgede bulunmaktaydı. Tarkondimotos'un Roma tahtını ele geçirmek isteyen Marcus Antonius ve Octavianus Augustus arasındaki mücadele sırasında yenilen Marcus Antonius'un tarafında savaşarak öldüğünden, Ovalık Kilikia'daki toprakları savaşın galibi Octavianus Augustus tarafından Tarkondimotos'un oğullarına verilmedi.

M.Ö. 19 yılında kenti ziyaret eden Roma İmparatorluğu'nun kurucusu Octavianus Augustus tarafından *Kaisareia* adının verilmesiyle, aynı ismi taşıyan diğer şehirlerden örneğin Argaios (=Erciyes) eteğindeki *Kaisareia*'dan (=Kayseri) ayırt edilmesi amacıyla *Anazarbos eteğindeki Kaisareia* diye anılmaya başladı. Bu yeni isim ile birlikte Anazarbos'ta M.Ö. 19 yılı ile başlayan yeni bir takvim de kullanılmaya başlandı. Kent ancak bu tarihte Augustus tarafından Tarkondimotos'un oğlu II. Tarkondimotos Philopator'un kontrolüne verildi. M.S. 17 yılında Tarkondimotos Philopator'un ölmesini fırsat bilen Romalı komutan Germanicus Ovalık Kilikia'nın doğusunu Anazarbos ile birlikte Roma İmparatorluğu'nun Suriye eyaletine bağladı. M.S. 72 yılında Roma İmparatoru Vespasianus tarafından Kilikia bölgesinin Roma eyaleti olarak yeniden düzenlenmesiyle Anazarbos'un da içinde bulunduğu bölge doğrudan Roma'nın yönetimi altına girdi ve Anazarbos eyalet başkenti Tarsos'ta oturan eyalet valisine bağlandı.

Anazarbos Roma İmparatorluk Devrinin ilk iki yüzyılı boyunca büyük bir varlık gösteremeyerek Kilikia eyaleti başkenti Tarsos'un gölgesinde kalmıştır. Roma imparatorlarından Septimius Severus'un, Pescennius Niger ile yaptığı iktidar savaşı sırasında, Severus'un tarafını tutan kent, onun Niger'i M.S. 194 yılında Issos'ta yenerek imparatorluğun tek hakimi olmasından sonra ödüllendirilerek tarihinin en parlak dönemini yaşamaya başladı. M.S. 198 yılında Septimius Severus tarafından ödüllendirilerek büyük bir ayrıcalık olan Roma imparatorları kültünün tapınımı için tapınak inşa etme hakkını kazandı. Aynı hakkı M.S. 204 yılında ikinci kez kazandı. M.S. 204/205 yıllarında Kilikia, İsauria ve Lykaonia eyaletlerinin metropolisi oldu.

Anazarbos, Malatya ile Tarsos - Antakya arasında bulunan yolun bağlantısı üzerinde olduğundan M.S. 3. yy. başlarında artan doğu seferleri sırasında asker sevki için büyük önem kazanmıştı. Doğu seferlerine katılan askerler kış aylarında Anazarbos ve çevresinde dinlenerek ilkbaharda yeniden sefere çıkmaktaydılar. Askerlerin kışlamasının kente büyük bir yük getirdiğini bilen Roma imparatorları Anazarbos'a oyunlar düzenleyerek başka gelir kaynakları elde etme ayrıcalığını sağlamışlardır. Böylece M.S. 3. yy.ın başları ile ortası

arasındaki süreçte Anazarbos elde ettiği ayrıcalıklar ve aldığı onursal ünvanlarla eyalet başkenti Tarsos ile yarışabilecek duruma gelmiştir. Bu durum kentin M.S. 3. yy.ın ilk yarısı boyunca bastırıldığı sikkeler üzerindeki resimler ve yazıtlar sayesinde tüm ayrıntılarıyla izlenebilmektedir.

Anazarbos'un sikke darbının M.S. 254 yılında sona erdiği sanılmaktadır. M.S. 260 yılında diğer Kilikia kentleri gibi Anazarbos da Sasani kralı I. Şapur tarafından fethedilerek büyük bir yıkıma uğradı ve kent sakinlerinin pek azı kaçarak hayatta kalabildi. Anazarbos bir kez daha M.S. 380 yılında İsauria'lı çapulcu Balbinos tarafından acımasızca yağmalandı.

Anazarbos imparator II. Theodosius tarafından yapılan yeni eyalet düzenlemeleri çerçevesinde M.S. 408 yılında kurulan *Cilicia secunda* eyaletinin başkenti oldu. M.S. 525 yılında depremden zarar gören kent imparator Iustinianus tarafından onartılarak *Iustinupolis* adını aldı. Ancak M.S. 561 yılında ikinci kez deprem felaketine uğradı. 6. yy.da kentte büyük bir veba salgını oldu.

7.-8. yy.da Anazarbos Araplar tarafından fethedilerek *Aynzarba* adını aldı. 796 yılında Halife Harun el Reşid tarafından onartılıp tahkim edilerek, buraya Horasan'dan getirilen göçmenler yerleştirildi. 806 yılında Bizanslılar kenti ele geçirip halkın büyük bir kısmını esir aldılar. Bizans imparatoru I. Basileios'un 878 yılında Maraş'a yaptığı sefer sırasında onu durdurmakla görevli olan Aynzarba emiri kaçır. 955/956 yıllarında Saifadullah surları onartır. 961 yılında Bizans imparatoru Nikephoros Phokas Saifadullah'ın savunduğu Aynzarba'yı kuşatır ve 962'de ele geçirerek tekrar Bizans İmparatorluğu'na bağlar. 1085 yılında İznik'te hüküm süren Selçuklu sultanlarından Süleyman tarafından fethedilir. 1098 yılında Haçlı Seferi komutanlarından Bohemund tarafından kent ele geçirilir. 1111'de kent yeniden Bizanslıların eline geçer. Antakya'da oturan Haçlı komutanlarından II. Bohemund 1130 yılında kenti ele geçirmek isterse de bölgede bulunan Türk birliklerinin pususuna düşer ve öldürülür. 1137'de Bizans imparatoru II. Johannes Komnenos kenti 37 günlük bir kuşatmadan sonra ele geçirir. 1188'de II. Leon kaya kütesinin tepesinde bugüne dek iyi durumda korunagelmiş olan kaleyi yaptırır. 1279 yılında Türkmenler kenti ele geçirme girişiminde bulunurlar. 1375'te Mısır'dan gelen Memlükler kenti fethederler. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine geçen Çukurova'da Anazarbos, Anavarza adıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün Anavarza'nın bir bölümü üzerinde Dilekkaya köyü kuruludur.

Anazarbos'un Eski Çağ ve Orta Çağ Anıtları

Anazarbos'un bastırıldığı paraların üzerindeki betimlerden anlaşıldığına göre, kentin akropolisi kente adını veren kaya kütesinin üzerinde olup akropolisteki yapıların bulunduğu alanın etrafı surlarla çevriliydi. Akropoliste kentin baş tanrısı olarak tapınım gören *Zeus Olybris*'in tapınağının bulunduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, *Aphrodite Kassalitis* isimindeki dağ tanrıçasının da tapınım yerinin akropol tepesi üzerinde bulunduğu akropolün güneybatısındaki kayalara oyulmuş merdivenler üzerinde ve civarındaki sunaklar üzerindeki yazıtlardan anlaşılmaktadır. Kent kaya kütesinin batısındaki düzlük alanda kurulmuş olup milattan sonraki ilk üç yüzyıl boyunca herhangi bir tehdit olmadığından tahkim edilmesine gerek görülmemiştir. Kent kuzey-güney ve doğu-batı aksındaki sütunlu caddelerle çeşitli mahallelere ayrılmış olup sütunlu cadde yakınlarında ve üzerinde çok sayıda kamu yapısı ve dükkan bulunduğu tahmin edilmektedir. İşlevleri henüz kesin olarak saptanamamış olan birçok yapı kalıntısının yanı sıra sütunlu caddelerden kuzey-güney aksında uzananın hemen batısında Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen bir hamam yapısının kalıntıları görülmektedir. Bu yapının hemen güneydoğusunda üzerindeki yazıtından M.S. 6. yy.a tarihlenen 56 metre uzunluğunda ve 28 metre genişliğindeki On İki Havariler Kilisesi'nin kalıntıları bulunmaktadır. Bu yapının güneybatısında bulunan haç planlı bazilikanının ise M.S. 516 yılına tarihlendiği üzerindeki yazıtından anlaşılmaktadır. Uzunluğu 52 metre, genişliği 37 metre olan bu yapının da kentin yeniden inşası sırasında sütunlu caddelere göre planladığı anlaşılmaktadır. Diğer bir kilise yapısı ise kentin akropolisini oluşturan dağın güneyinde kaya kilisesi adıyla tanınmaktadır.

Daha kuzeyde ise ayakta en iyi durumda kalmış yapılardan su kemerleri ve bu su kemerleri ile kente taşınan suyun dağıtıldığı anıtsal çeşmenin kalıntıları görülmektedir. Kente yaklaşık 25 km. kadar kuzeyden Acarmantaş civarındaki bir kaynaktan su getiren bu su yolunun M.S. 92 yılında imparator Domitianus tarafından yaptırıldığını burada bulunmuş olan ve hâlen Adana Müzesi'nde sergilenen bir yazıt sayesinde öğrenmekteyiz. M.S. 2. yy.dan itibaren kentin artan su gereksiniminin karşılanması için ikinci bir su yoluna gerek duyulmuş ve bu da Hamam köyü ve Alapınar civarında bulunan bir kaynaktan sağlanmıştır. Söz konusu kaynak yakınında geçtiğimiz yıllarda bulunan bir heykel kaidesi üzerindeki onur yazıtından bu su yolunun kentin zengin hemşehrilerinden bir kadın tarafından vakfedildiği anlaşılmıştır.

Kentin güneyinin kamuya açık yapıların toplandığı ve sosyal etkinliklerin gerçekleştirildiği alan olarak seçildiği görülmektedir. Buradaki yapılardan en güneydeki 83 metre uzunluğunda ve 62 metre genişliğinde elips

planlı bir yapı olan amfiteyatrodur. Bu yapının benzerleri Anadolu'da sadece Pergamon (=Bergama) ve Kyzikos'ta (=Erdek civarındaki Belkıs) bulunmaktadır. Amfiteyatronun birkaç yüz metre kuzeyinde kentin stadionu bulunmaktadır. Kentte M.S. 3. yy.dan itibaren yapılmaya başlanan oyunlar için inşa edildiği sanılan bu yapı Anadolu'daki bu tür yapıların en görkemlilerinden biridir. Genişliği 64 metre uzunluğu yaklaşık 300 metre olan stadionun hemen kuzeyinde Roma İmparatorluk Devrinde inşa edilmiş olan bir tak yapısı bulunmaktadır. Özgün hâlinde üç kemeri bulunan yapının batıdaki kemerinin yıkılmış olduğu diğer kemerlerinin ayakta ama çeşitli depremler ve insan eliyle yapılan tahribatlar nedeniyle neredeyse yıkılmak üzere olduğu görülmektedir. Bu nedenle 2004 yılı Eylül ayında İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalından Doç. Dr. Yegan Kahya başkanlığında Yard. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli, Prof. Dr. Feridun Çılı, Prof. Dr. Oğuz Müftüoğlu ve Dr. Kani Kuzucular'dan oluşan bir ekip tarafından Anadolu'da pek az örneği böyle oldukça iyi durumda günümüze ulaşmış olan bu önemli anıtın restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. 2005 yılında da devam ettirilen bu çalışmalar sırasında söz konusu tak yapısının fotogrametrik ölçüm çalışmaları Prof. Dr. Oğuz Müftüoğlu tarafından tamamlanarak anıtın restorasyon projesinin hazırlanması çalışmalarına başlanabilmektedir.

Anazarbos'ta takın bulunduğu bölgede dikkati çeken önemli bir olgu da kaya kütesinin yarılmasıyla doğu - batı yönünde açılmış olan antik yoldur. Bu yol büyük bir olasılıkla Roma İmparatorluk Devrinde doğuya olan bağlantıyı sağlamak üzere inşa edilmiş ve M.S. 6. yy.da genişletilmiştir. Anazarbos'un çok geniş bir kanalizasyon şebekesi olduğu da bilinmektedir.

Kentin etrafında kayalara oyulmuş lahit teknelerinin yanı sıra yerel taştan ve mermerden lahitlerin üzerinde girland taşıyan eroslar ve lahit teknesi sahiplerinin betimlerinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca kentin güneybatısında tuğla harç karışımı duvar tekniği ile yapılmış mezar yapıları görülmektedir. Kentin batısında 80'li yıllarda Adana Müzesi tarafından yapılan bir kurtarma kazısında çok sayıda lahit teknesinin bulunduğu bir nekropol alanı bulunmuştur. Ayrıca kentin kuzeyinde kayaya oyulmuş bir mezar odası ve bunun üzerinde mezar sahibininin betimlendiği bir sahne ve dans eden figürler görülmektedir. Figürlerin altındaki yazıtlardan bu anıtın kral Tarkondimotos'un kızı Iulia'nın eğitimcisi olan hadım öğretmenin mezarı olduğu anlaşılmaktadır.

Roma İmparatorluk Devrinde büyük bir olasılıkla çevresi surlarla çevrili olmayan Anazarbos M.S. 5. yy.ın başlarından itibaren surla çevrilmiştir. M.S. 6. yy.da 525 ve 561 yıllarında iki kez depremler nedeniyle büyük bölümü

yıkılan surların imparatorlar Iustinianus ve Iustinus tarafından yeniden yapıldığını antik kaynaklar ve surlardaki tamir yazıtlarından öğrenmekteyiz. Bu erken Bizans Dönemi surlarında büyük ölçüde kentin Roma Devri yapılarının taşları devşirme malzeme olarak kullanılmışlardır. Bu surun önünde 7.50 metre genişliğinde ve yer yer derinliği 5 metreye ulaşan bir hendek bulunmaktaydı.

M.S. 8. yy.da neredeyse tümüyle terkedilmiş durumda Arapların eline geçen şehir Ayn-Zarba adıyla Araplar tarafından yeniden inşa edilmiş ve etrafı 796 yılında Harun el Reşid tarafından Bizans surlarının iç tarafında ve onlara paralel ikinci bir sur ile çevrilmiştir. Bu surda batı, kuzey ve güney yönlerinde toplam dört kapı olduğu görülmektedir. 956 ve 957 yıllarında Sayfadullah bu surları yenilettirmiştir.

Bugün Anazarbos antik kentinin bir kısmı üzerinde bulunan Dilekkaya köyünün sakinleri 20. yy. ortalarından itibaren Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinden Çukurova'ya inen Türkmen boylarının mensuplarıdır. Ören yeri ile iç içe yaşamaya çalışan Dilekkaya halkı başta köylerinin sit alanı dışında kendilerine gösterilecek yeni bir yerde iskân edilmeleri olmak üzere çeşitli gereksinimlerinin karşılanması ile köylerinin hemen yanbaşındaki bulunan ve Anadolu'nun en büyük antik kentlerinden biri olan Anazarbos ile barışık bir hayat sürmeye başlayabileceklerdir. Bunun için hem ören yerinin arkeolojik park olarak düzenlenmesi ve hem de burada yaşayan insanlarımızın bundan mutlu olmalarını sağlayacak yeni bir düzenlemenin yapılması her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır.

Anavarza'da ve Karasis'te kazı yapılmaksızın toprak üzerinde bulunan eserlerin belgeleme çalışmaları yapılarak Kozan ve çevresinin Eski Çağ dönemi taşınmaz kültür varlıklarının kültür envanteri çıkarılmaktadır. Yapılan çalışmaların sonuçları hem Türkçe ve hem de birçok batı dilinde kitap, makale ve CD hâlinde yayınlanarak en kısa zamanda ve en hızlı şekilde bilim dünyasına tanıtılmak üzere hazırlanmaktadır.

Kozan ilçesine bağlı Dilekkaya köyünde bulunan *Anazarbos* antik kentinin ölçekli planının çıkarılması çalışmalarına devam edilmiştir. Dört hafta süren bu çalışmalar sırasında harita mühendisi Hans Birk tarafından yapılan çalışmalarla antik kentin Bizans ve Arap surları ile çevrili alanının içinde kalan alanın planı tamamlanabilmiş ve bunun yanısıra kentin akropolündeki yapıların topografik haritasının çıkarılmasına başlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında akropoliste bulunduğunu bildiğimiz *Aphrodite Kasalitis* tapınağının yerini saptamaya yarayacak ilk ipuçlarını elde ettik.

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi ile yapılan ortak çalışma sonucunda 2005 çalışma sezonunda aşağı şehirdeki yapılardan stadion, tiyatro,

amfitiyatro, kaya kilisesi, kült merdiveni, havariler kilisesi ve kavsak kilisesinin 1 : 50 ölçekli planları çıkarılabilmektedir. Böylece Alman Arkeoloji Enstitüsü araştırma asistanlarından Dr. Richard Posamentir ile birlikte yapılan çalışmalar sayesinde Anazarbos'ta şehircilik açısından Geç Antik Devirden Bizans Devrine geçiş aşamalarının kent içi mimari anıtlara yansımaları belirgin bir şekilde izlenebilmektedir.

Ayrıca Kiel Üniversitesi'nden Prof. Dr. Harald Stümpel başkanlığındaki bir heyet tarafından Anazarbos ören yeri aşağı şehrinde jeofizik ölçüm çalışmalarına 2005 yılında başlanmıştır. Jeomagnet ve jeoradar çalışmaları sayesinde aşağı şehirde toprak altında bulunan birçok Roma Devri ve Geç Antik Devir yapısının niteliğini saptayacak ip uçları elde edilmeye başlanmıştır.

Heyet üyesi Dr. Erkan Konyar, Anazarbos antik kentinin 8 km. kadar batısında bulunan Tılan höyükte M.Ö. 3. binden Roma İmparatorluk Devrine kadar uzanan bir yerleşme saptamıştır.

Anazarbos'un batıdaki arazisinin incelenmesi sırasında Ağustos ayında ortaya çıkan bir döşeme mozaïği yerinde görülerek üzerindeki yazıtlar incelenmiştir. Bir dere yatağında bulunan tuğla duvarlı bir Geç Roma Devri yapısı içinde bulunan bu mozaik zeminin burada bulunan bir Roma köyüne ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu bölgede bulunan ve daha önceki yıllarda incelemiş olduğumuz Koyunevi köyüne 2005 yılında tekrar gidildiğinde burada Ali Boz evindeki yazıtlı mozaïğin kısmen açıkta olduğu görülmüş ve aynı şahsın evine köyün civarındaki tarlasından getirdiği aslan kabartmalı bir Roma İmparatorluk Devri eseri taş blok incelenmiştir.

Anazarbos'un güneybatısındaki Yeşildam köyünde iki adet Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen mezar yazıtı incelenmiştir. Anazarbos'un güneyinde bulunan Çeçen köyü mezarlığında Roma Devrine tarihlenen Latince yazıtlı bir adet atlı muhafız mezar steli bulunmuştur. Ayrıca Çeçen köyü ile Yeşildam köyü arasındaki arazide bir yapıya ait *in situ* konumdaki mimari elemanlar saptandı. Bunlar Anazarbos'u *Mopsuhestia*'ya bağlayan antik yol üzerindeki bir yapıya ait kalıntılar olmalıydı.

Anazarbos antik kentinin kuzeyindeki arazisinde 2005 yılında yaptığımız çalışmalar sırasında Kozan ilçesine bağlı Yeniköy'de bir 19. yy.dan kalma bir değirmen yapısının kapısına inşa edilmiş durumda bulunan bir sunak üzerindeki yazıttan bu eserin kült merkezi Anazarbos'ta bulunan **Zeus Olybris**'in rahibi olan bir kişinin güneş tanrısı Helios'a diktirdiği bir adak taşı olduğu anlaşılmaktadır.

Kozan ilçe merkezi ile Anazarbos ören yeri arasında bulunan arazide 2005 yılında Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen ve iyi tanrıya adanmış bir adak steli ile iki adet mezar taşı bulunmuştur. Anazarbos'un kuzeyindeki arazisinde bulunan Kızılömerli köyünde bir antik köyün sınırını oluşturan bir yazıt ile iki adet mezar yazıtı incelendi. Anazarbos'un kuzeybatısındaki Hacıbeyli köyünde ise bir Erken Bizans Dönemi mezar yazıtı incelenmiştir. Kozan ilçe merkezinde bir eve getirilmiş olan bir mezar yazıtı da incelendi.

Adana ilindeki ören yerleri arasında bir kutsal alan ve çevresinde daha sonra oluşan bir yerleşme yeri ile özel bir önemi olan Magarsos, adını *Athena Magarsia* ismindeki yerel tanrıçanın tapınağından almaktadır. Bu bölgede yapılan çalışmalar hem Athena Magarsia kutsal alanının tarihsel oluşum sürecini saptayacak belgeleri elde etmeyi ve hem de tapınak çevresinde oluşan Roma İmparatorluk Devri yerleşmesinin henüz yeri saptanamamış olan *Mallos* yerleşmesi ile olan ilişkisini belirlemeye yöneliktir. Çalışmalar sırasında toprak üzerinde bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının belgelenecek bazı bölgelerde jeomagnetik çalışmalarıyla kentin tiyatro ve stadion dışındaki kamu yapılarının yerlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Magarsos antik kenti bu bölgede Hellenistik buluntu veren tek yerleşme yeri olma özelliğini göstermektedir.

Adana il merkezinin güneyindeki Yüreğir ilçesi sınırlarında yapılan çalışmalar Adana ile özdeş olan ve aynı adı taşıyan Adana antik kenti ile yeri hâlen belirlenememiş olan Mallos antik kentinin arazilerinin yayılma alanları hakkında ipucu verecek deliller aramaya yöneliktir.

Bu amaçla Solaklı, Doğankent ve Tanrıverdi köyleri ve çevrelerinde yapılan incelemelerde birkaç tane Geç Hellenistik ve Erken Roma Devri onurlandırma yazıtı bulunmuştur. Ancak bu yazıtlar Mallos'un yeri hakkında herhangi bir ipucu vermemektedir.

Adana ilinin Yumurtalık ilçesi bilindiği gibi antik dünyanın en büyük sağlık merkezlerinden birinin bulunduğu *Aigeai* antik kenti ile özdeş olup bu kentte bulunan yazıtların bir kısmı doğal olarak sağlık tanrısı Asklepios ve kızı Hygieia ile ilgilidir. *Aigeai*'in aynı zamanda Doğu Akdeniz'in en büyük antik limanı olması da stratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Çünkü *Aigeai* hem Issos körfezini kontrol edebilmekteydi, hem de Anadolu içlerine uzanan birçok ticaret yolu bağlantısının başlangıç noktasıydı.

Osmaniye ilindeki çalışmalarımızın en önemli bölümü *Kastabala-Hierapolis* antik kentinin ölçekli plan çalışmalarının alt yapısının hazırlanması ve kentin su yollarının incelenmesi için gerekli ön hazırlıklar

yapılmıştır. Kastabala antik kenti su kaynakları Ceyhan Nehri'nin doğusunda bulunmaktadır. Ceyhan nehri vadisinden suyu geçirmek için yapılmış olan su yolu köprüsü ve üzerindeki basınçlı su hattı özellikle incelenmesi gereken ve antik devir su mühendisliği hakkında önemli ipuçları verebilecek olan bir yapıdır. Antik su yapıları uzmanı mühendis Prof. Dr. M. Döring tarafından bu önemli su kemerinin ve Kastabala kentine su taşıyan su tünellerinin önümüzdeki yıl ayrıntılı olarak incelenmeleri öngörülmektedir.

Hatay ilindeki araştırmalar sırasında Dörtöyl ilçesi, Erzin beldesi civarındaki Gözene harabelerinde bulunan *Epiphaneia* antik kentinde ve İskenderun'a bağlı Arsu beldesindeki *Rhossos* antik kenti ve çevresinde önceki yıllarda başlanmış olan Hellenistik ve Roma İmparatorluk Devri yerleşim coğrafyası çalışmalarıyla *Issos Körfezi Kıyısındaki Seleukeia* adını bu kentlerden hangisinin taşıdığı olabileceğine dair ipuçları araştırılmıştır.

Sözlerime son vermeden önce sadece Toroslar ve Çukurova bölgelerine özgü olmayan ama bu bölgede de çok yaygın olan bir sorunu 16 yıllık gözlemlerime dayanarak sizlere aktarmak ve eğer var ise önerilerinizi sizlerle paylaşmak isterim. Bu sorun ülkemizin tamamını bir salgın hastalık gibi saran define arama amaçlı kaçak kazılar ve bunların neden olduğu ağır tahribattır. Üzerinde yazı ya da kabartma olan tüm eserlerimiz özellikle taş eserler içinde para vardır düşüncesiyle bilinçsizce yok edilmekte ve böylece bölgenin tarihini aydınlayabilecek birçok tarihî belge yok olup gitmektedir. Oysa hepimizin bildiği gibi hiçbir kimse bir yere para ya da kıymetli eşyalarını saklayıp oraya para sakladığını belirten bir yazı yazmaz veya kabartma ya da heykel yapmaz. Araştırmalarımız sırasında her yıl birçok kültür varlığımızın bilinçsizce para arama amaçlı eylemlerle metal dedektörlerle yapılan arama çalışmaları sonucunda tahrip edildiklerini büyük bir üzüntüyle birçok kereler saptadık. Bunun önüne geçilmesi bir yandan orta ve uzun vadeli yaygın bir tarih ve kültür eğitimi ve öte yandan da kaçak kazının suç aleti olan dedektörlerin alım, satım, taşınma ve bulundurulmasının kesinlikle yasaklanmasıdır. Kaçak kazı yapanlar kültür tarihimizin belgelerini gelecek kuşaklara bir kültür mirası olarak aktarılmasına olanak tanımamaktadırlar. Toprağın altı hepimize ait olduğunu ve yok edilen geçmişin geleceğimiz olduğunu unutmayalım.

Dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım!

From the Taurus to the Mediterranean New Contributions to the Ancient History and Historical Geography of Çukurova 1990-2005

Our surveys in Cilicia aim to investigate the ancient sites and estates in the region and document archaeological remains, which will be used to create a site distribution map that will cover 1200 years roughly between 6th century BC and 6th century AD. One of our primary objectives is to map the new settlements found and introduce them to the academic circles.

The most remarkable result of the surveys in Çukurova is the scarcity of the finds dated to 3rd and 2nd millennium BC as well as the relative absence of Hellenistic settlements contrary to Rough Cilicia.

The most splendid of the Hellenistic remains in the region is the Karasis fortress, which was discovered by the author in 1994, thanks to the information given by the village headman of Gedikli. The fortress is situated at the mount Karasis 12 kilometres to the south of Kozan and includes well-preserved military barracks and quarters surrounded by double walls. The site consists of an upper and a lower fortress, which were adapted successfully to the topography of the mount. At the eastern part of the fortress are the adjacent barracks between the towers, which were built at 10 metre intervals. The towers housed shell-throwing wooden catapults, which were used in the defense of the fortress. One of the main functions of the fortifications at Karasis might have been to prevent the Galatians descending into Syria. Antiokhos I, the son of Seleukos, won a decisive victory over the Galatians in the "Elephant War" dated somewhere between 275-268 BC. Lukianos of Samosata reports that the king associated his success with the presence of 16 Indian elephants in his army and in order to commemorate their valuable contribution had an elephant monument erected, showing them as the saviours of the kingdom.

The ancient name of the site remains unknown due to the absence of inscriptions at and around the fortress. Although a mountain fortress named Kyinda in the region is mentioned by Diodorus, Plutarch and Strabo, their accounts are not convincing enough to support the equation of Karasis with it. A text from the Assyrian palace archives is important in this respect, since it mentions that the great king punished the kings of Kundi and Sissu, which suggests that the two regions are neighbours. If we are to accept that the latter can be associated with Sis, the name of Kozan at the outset of the 20th century, then it would be possible to equate Kundi with Kyinda.

At Uzunoğlan hill, located 14 kilometres to the northeast of Kozan, we have discovered four columns 1 metre in diameter with 2-metre intervals given in between, which suggests the existence of a temple. The terrace on which the columns rise is surrounded by walls to the west and north. The southern part is supported by a Late Roman-Early Byzantine wall. On the slopes of the terrace,

we have discovered a voluted column capital and a metope fragment. An inscribed altar dated to 194 BC indicates the existence of a cult of the lightning god Zeus Keraunios, and the temple must have been dedicated to him.

At the same spot, carved on a rock is a relief figure of an Assyrian king, which proves the Assyrian control in the region. The figure is associated with Salmasanassar III or Sargon on stylistic grounds and this suggests a date between 840 and 700 BC.

Our work in Kozan mostly focused on the ancient city of Anazarbos (modern Anavarza), which partly lies beneath the Dilekkaya village. It must have been taken its name from the rocky massif, which rises like an island on the plain. It is 4.5 km in length and 226 m above the sea level. To judge from the coins, there must have been a settlement in the 2nd and 1st centuries BC here, but sound evidence for this period of the city is yet to be discovered. After Augustus' visit to the city in 19 BC, it took the name Caesareia by Anazarbos and henceforth a new calendar starting with this event was accepted. In the same year, the city was given to Tarkondimotos II, the son of Tarkondimotos. But, after Tarkondimotos Philopator's death in AD 17, Roman general Germanicus annexed the region to the province of Syria. In AD 72, Cilicia was created province by Vespasian and entered under the direct control of the Roman Empire; Anazarbos was attached to the provincial governor in Tarsus.

Prof. Dr. Mustafa H. Sayar

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı
34459 Vezneciler
İstanbul / Türkiye
mu_sayar@yahoo.com